

הזי"ו ל"ך: מקומה של שירת האזינו במקדש יצחק הרשקוביץ

לרבותינו הראשונים כמה וכמה שיטות בהבנת פשר הרמז 'הזי"ו ל"ך', ולאילו פסוקים שבהם צריך להפסיק הוא רומז. זאת ועוד, התקשו חכמינו בטיב הסימן ובמשמעותו הנסתרת. כך מביא מחזור ויטרי בשם תשובת רב סעדיה גאון (סימן שג):

ואת זה פי' [רש] רב סעדיה גאון. זצ"ל: ושאלת [ם] למה חולקין פרשת האזינו בסימן הזי"ו ל"ך: ה'. כנגד ה' אנשים שקורין בתורה בראש השנה (וביום הכיפורים) כשחלין להיות בחול: ז' כנגד ז' אנשים שקורין בתורה בראש השנה וביום הכיפורים כשחלין להיות בשבת: י'. כנגד י' ימים שבין ראש ליום כיפורים: ו' כנגד ו' אנשים שקורין בתורה ביום הכיפורים כשחל להיות בחול. ל' כנגד ל' תקיעות שבראש השנה: כ'. כנגד כ' ימים שמתעניין בהם היחידים. י' לפני ראש השנה. וי' בין ראש השנה ליום הכיפורים.

רמזי שירת האזינו במקדש נצמדים דווקא לענייני הימים הנוראים. אך המאירי מוסיף ממד אחר, וקובע (קרית ספר, מאמר ה, חלק ב):

קריאות שבשאר ימות השנה ושבחות ומועדים אין מנינם ידוע, אלא שהחזן מקרא כרצונו אלא שמשתדל להתחיל יפה ולסיים יפה, אלא שבפרשת האזינו הולכין על סדר הזי"ו ל"ך, ר"ל האזינו, זכור, ירכיבו, וירא ה', לו חכמו, כי אשא עד סוף השירה, וז' מסיים הסדר.

על אף שהמאירי לא אומר זאת מפורשות, עולה מדבריו שכוונת מכוון יש בסדר ההפסקות של האזינו, והוא להפסיק במקומות קשים ולא נעימים. ובארחות חיים (חלק א, הל' ספר תורה, אות ט) מבאר יותר: "ולמה פוסקים בענינים אלו? לפי שהם דברי תוכחה כדי שיחזרו בתשובה". ובאבודרהם הרחיב (סדר הפרשיות וההפטרות): "והטעם שנתנו חכמים סימן להפסקת פרשה זו יותר משאר פרשת התורה, כדי שלא יתקוטטו עם ש"צ העולין לקרות בעבורם מפני שהם הפסקות רעות".

עולה מכאן, שלהבנת רבותינו הראשונים, עם מוסף השבת נהגו שישוררו הלויים דווקא פסוקי

שירת האזינו הינה אחד הטקסטים המוכרים והמשוננים בפי רבים מעם ישראל לאורך הדורות, והיא מייצגת שירת תוכחה עוצמתית ונוקבת. למעמד ייחודי זה הגיעה השירה לא רק בעידן הגלות, אלא אף במקדש. התלמוד קובע, כי במקדש היו קוראים את שירת האזינו בעת הקרבת קורבן מוסף של שבת. בכל שבת, במחזור של שש שבתות, היו קוראים קטע מהשירה, לפי סימן החלוקה הזי"ו ל"ך. וכך קובע התלמוד הבבלי במסכת ראש השנה לא ע"א (וראו ירושלמי מגילה ג, ז):

במוספי דשבתא מה היו אומרים? אמר רב ענן¹ בר רבא אמר רב: הזי"ו ל"ך. ואמר רב חנן בר רבא אמר רב: כדרך שחלוקים כאן – כך חלוקין בבית הכנסת. במנחתא דשבתא מה היו אומרים? אמר רבי יוחנן: 'אז ישיר' (=חלקה הראשון של שירת הים, שמ' טו:א-י) ו'מי כמוך' (חלקה השני של שירת הים, שמ' טו:יא-יט) ו'אז ישיר' (שירת הבאר, במ' כא:ז-כ). איבעיא להו: הני כולהו בחד שבתא אמרי להו, או דלמא כל שבתא ושבתא אמרי חד? תא שמע, דתניא, אמר רבי יוסי: עד שהראשונה אומרת אחת – שניה חוזרת שתיים, שמע מינה: כל שבתא ושבתא אמרי חד, שמע מינה (כלומר, במשך שש שבתות אומרים את שירת האזינו, ובזמן הזה מספיקים לשנות פעמיים את סדרי השירה במנחה).

וכך פסק הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין ו, ט: במוספי שבת אומרים שירת האזינו וחולקין אותה לששה פרקים הזי"ו ל"ך כדרך שקוראין אותה ששה בבית הכנסת, ואומרים פרק בכל שבת, גמרו השירה בששה שבתות חוזרין לראש².

* הרב ד"ר יצחק (צחי) הרשקוביץ, רב קהילת "נצח שלמה" בפתח תקווה, מרצה במחלקה למחשבת ישראל באוניברסיטת בר-אילן.

¹ ברבים מעדי הנוסח שמו של האמורא גם במימרה הראשונה הוא רב "חנן" בר רבא, חתנו של רב (ראו חולין צה ע"ב). כך אף מסתבר, שכן שתי המימרות מובאות בשם רב.

² כדאי להעיר על מה שנראה כשיבוש בלשון הטור אר"ח סימן תכח, ובעקבותיו בשו"ע שם סעיף ה. וזה לשון שו"ע: "פרשת האזינו מחלקין פרשיותיה כדרך שהיו מחלקין אותה במקדש, שהיו קורין השירה פעם אחת לששת ימי השבוע". רנ"צ פרידמן הצביע על מקור

ייתכן אף שנוצר חשש שבשל היעדר החטאת לא יזוכו ישראל מחטאיהם, ושומה עלינו להטיל עליהם מורא רוחני בדמות פסוקי תוכחה. זכר לך, אם כן, היא המסורת להפסיק בכוונה תחילה בפרשתנו בקטעי תוכחה קשים, ולא לתור אחר סיומות והתחלות של שמחה והדר. יוזכר גם כי פרשתנו נקראת בימינו, שלא כבמסלול התלת-שנתי של הקריאה, בסמיכות ליום הכפורים. כובד הראש הנדרש חשוב אף מכבוד העולה לתורה, שנדרש לתת אל ליבו את לקח התוכחה, כשם שהכוהנים מקריבי מוסף השבת נדרשים לתת זאת אל ליבם.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

תוכחה קשים, ולא ראו לנכון להשלים את האווירה החגיגית בפסוקים נעימים ורכים. לפנינו הד לכך שהשבת משמשת במקדש כיום תשובה ותיקון, ולא שמחה וחגיגה גרידא. נקודה זו מפתיעה במיוחד על רקע היעדר קורבן חטאת ממוספי השבת, שלא כמו בראשי חודשים וימים טובים.³

אף חכם מאוחר, חוקר המוזיקה מאיר שמעון גשורי, מתייחס לנעימות המיוחדות בשבת במקדש, ורואה בהן נעימות ונוחם. הוא אומר:⁴ תקופת בית שני היתה תקופת זוהר לנגינת ישראל בכלל ולזמרת השבת בפרט, שנתנה טעם לקיומה ולנועם שירתה, והיא היתה אבן פנה לשירת השבת גם לאחר חורבן הבית, עד שהיתה ליסוד מוסד שעמד בפני כל נחשולי הרוחות הסוערות שקמו תמיד על גולת ישראל לבלעו. בשבת וזמירותיה ובתקוה לגאולת ישראל ולערכיו הרוחניים מצא נוחם לנפשו, והשכיח מלבו כל עמל ותלאה.

אולם, דומה שדווקא כאן יש להציע כיוון אחר, שמאפיין ככל הנראה את ימי בית שני, ואת המסורת המאוחרת של קביעת שירת האזינו בכל שבת ושבת (לא מצאנו עדות למסורת זו במשניות תמיד, או בשאר המסכתות שעוסקות בסדר העבודה במקדש). נראה שכאן, כמו במקומות אחרים, אנו מקבלים עדות להתמרמרות של חכמים ומנהיגי הדור מהמתחולל במקדש השני לקראת שלהי קיומו. כשם שבמשניות יומא אנו למדים על חשדות כבדים באשר לכושרו ולמעלתו הרוחנית של הכהן הגדול,⁵ ובמשנת מדות (ה, ד) אנו שומעים על תקנות לסינון כוהנים פסולים, שהסתננו כנראה למעמד הכהונה, ייתכן שלפנינו מנהג שנועד לייצר כובד ראש ורצינות גדולה, דווקא בימי השמחה במקדש, וביום שאין בו קורבן חטאת – שבת קודש.

³ ראו ר"י בכור שור לבמדבר כח:ט: "וחטאת אין בו כמו בשאר מוספין מפני כבוד השבת, שאין לשחוט בשבת דבר נאכל לשום אדם אלא כל הקרבתם לגבוה. ואף על גב דמוספי ראש חודש וימים טובים קריבים בשבת, אם יארע בשבת, מ"מ בשל שבת עבד רחמנא הכירא". וברמב"ן שם, פס' ב, על דרך האמת: "אין במוספי השבת חטאת כשאר כל המוספין, מפני שכנסת ישראל בת זוגו והכל שלום, והמשכיל יבין".

⁴ מ"ש גשורי, קול ישראל: אנתולוגיה לחזנות מסורתית וישראלית, תל-אביב תשכ"ד, עמ' טז.

⁵ ראו פירוש המשנה לרמב"ם יומא א, ג: "במקדש שני שהיו בו כל הענינים בלתי מושלמים כמו שידעת, והמלכים לא היו הולכים לפני המסורת הישרה, והיו מעמידים כהנים גדולים בכח אף על פי שאינם ראויים לכך, ועליהם אפשר לומר 'שמא לא למדתה', ומשום כך נקראה הלשכה שדירים בה כהנים גדולים לשכת פלהדרין, ענינו בית הפקידים שמעמידין אותם המלכים על השוקים, ומעבירין אותם בזמן קצר לפי רצון המלך, וכך היו עושין בכהנים גדולים כל המוסף להתקרב למלך ומרבה לו ממון מנהו כהן גדול".